

merajú vo svojej činnosti, je dobro. Schillerovo dobro je fundamentom jeho humanistickej teórie sveta. Dobro je taktó pravdou i skutočnosťou a je to jediná skutočnosť vôbec. Kým podstata Schillerovej metafyziky týmto spôsobom spočíva v etike, ako nás na to upozorňuje Buczyńská-Garewiczová (s. 180), tak Jamesov pluralizmus sa zakladá na metafyzickej koncepcii, ktorá hovorí o harmónii medzi individuom a svetom. Individuum sa môže cítiť slobodne len vo svete svojich výtvorov, pretože tento svet je v podstate s ním zhodný. Svet nám nie je daný, ale „zadáný“ pre tvorenie — upozorňuje James. „Základná hodnota — harmónia medzi „ego“ a svetom — sa stane realizovateľnou v každom subjektívnom svete, kde dianie a realizácia sa sústreďujú v tej istej vôli individua“ (s. 204) — komentuje autorka Jamesovu teóriu.

Z ostatných kapitol knihy, ako Pragmatický redukcionizmus a Pravda ako dobro, v ktorej autorka zaujala kritický postoj k pragmatickej premene pravdy vo vitálnu hodnotu a poukázala na známu pragmatickú axiómu, že pravdivé je to, čo je prakticky užitočné, pozornosť čitateľa si zaslúžia zvlášť dve kapitoly Poznanie a hodnotenie a Inštrumentálna hodnota. V nich sú axiologické otázky pragmatizmu najevidentnejšie, a to už aj preto, že Deweyho filozofia, ktorá sa tu analyzuje, najviac hovorí k tomuto problému. Buczyńská-Garewiczová sa tu zamýšľa nad Deweyho vysvetľovaním pojmu skúsenosť, nad úlohou hodnotenia v skutočnosti a nad

otázkou znovunávratu rozdvojeného hodnotenia, prameniaceho z opisnosti a prirodzených súdov hodnôt. Východiskom Deweyho koncepcie hodnôt je tvrdenie, že celá skutočnosť, ako svet činnosti človeka, je presýtená hodnotami a všetko, čo je predmetom našej skúsenosti, stáva sa predmetom hodnotenia. Hodnota nevystupuje mimo sféry skúsenosti. Toto Deweyho stanovisko, upozorňuje Buczyńská-Garewiczová, odmieta tak idealizmus vysvetľujúci hodnotu ako bytie ideálne, ako aj emotivizmus, hľadajúci hodnotu v psychike. Deweyho inštrumentalizmus — tvrdí autorka — bol zároveň teóriou poznania i ontológiou, konštruoval jednoliatu skutočnosť empiricky tak, že stanovil „continuum“ prostriedkov a cieľov... a zredukoval hodnotu do inštrumentálnej hodnoty (s. 281).

Na záver treba konštatovať, že kniha Hanny Buczyńskej-Garewiczovej, v ktorej sa autorka snaží o analýzu základnej epistemologickej tézy pragmatizmu a na jej podklade o uchopenie teórie hodnôt tejto filozofie, je svojimi myšlienkami cenným vkladom do marxistickej filozofickej literatúry. Jej hodnotu treba vidieť jednak v bohatosti a precíznosti použitého materiálu z pragmatickej filozofie a o pragmatickej filozofii jednak a najmä v kritickom postoji autorky k tejto filozofii. Jej kritika z pozície marxizmu sa najvýraznejšie prejavila v otázke, v ktorej sa marxizmus a pragmatizmus stretávajú — v otázke praxe.

Barbora Hlavová

AL-FÁRÁBÍHO FILOZOFICKÉ TRAKTÁTY V RUŠTINE

„Zaplnenie »bielych škvŕn« na mape dejín filozofie je dnes najaktuálnejšou úlohou marxistov-historikov filozofie a spoločenského myslenia“, konštatujú autori úvodnej štúdie k ruskému prekladu nie-

koľkých diel jedného z najväčších filozofov mohamedánskeho Východu — al-Fárábího.¹ A zdôrazňujú ďalej veľkú dôležitosť úsilia, ktoré je potrebné vynaložiť na prekonanie všetkých „zátarasov“ vytvorených rozličnými myšlienkovými stereotypmi či už „európacentrického“ alebo „ázijskocentrického“ razenia. Ak by sme

¹ Al-Farabi, Filosofskie traktaty, vyd. Nauka, Alma-Ata 1970, s. XII.

hovorili o predsudkoch prvého typu, pokračujú autori úvodnej štúdie, museli by sme si všimnúť, že sú spojené s tradíciou zdôrazňovania prioritného postavenia názorov osobností, ktoré sa tak či onak zúčastňovali na formovaní kultúry Západnej Európy. „Predpojaté názory druhej strany, ktoré sa spočiatku zdajú byť pesničkou na novú nôtu, sú nie iba jednostranné, no v podstate sú aj nesprávne, pretože oddelujú východnú kultúru od západnej, pretvárajú prvú na niečo absolútne samostatné, exotické a napokon aj očividne mystické. Prvé i druhé hľadisko apeluje na „večné“ vlastnosti národov“².

Takýto názor, svedčiaci nielen o odbornej rozhladenosti, ale aj o správnej marxistickej orientácii pri posudzovaní výsostne aktuálneho problému „Východ—Západ“, rozvíjajú traja sovietski filozofi — akademik B. M. Kedrov, akademik Akadémie vied Kazašskej SSR Š. E. Jensonov a člen korešpondent Akadémie vied Kazašskej SSR A. Ch. Kasymžanov — v štúdiu nazvanej *Filozofické názory al-Fárábího*.

Táto štúdia je rozsiahlym a zasväteným úvodom k súboru prekladov niektorých al-Fárábího textov (*Al-Farabi: Filozofskie traktaty*, vydala Akadémia vied Kazašskej SSR vo vydavateľstve „Nauka“, Alma-Ata 1970, 430 s.). Kniha obsahuje tieto traktáty: *Úvaha druhého Učiteľa al-Fárábího o významoch (slova) intelektu; O jednotu názorov dvoch filozofov — Božského Platóna a Aristotela* (obidva traktáty preložil B. J. Ošerovič); *O tom, čo má predchádzať štúdiu filozofie* (preložil A. S. Ivanov), *Reč o klasifikácii vied* (preložil I. O. Mohammed a B. J. Ošerovič), *Názory obyvateľov cnostného mesta* (preložil I. O. Mohammed a A. V. Sagadejev).

² Tamtiež, s. XII.

³ Tamtiež, s. XV.

⁴ Tamtiež, s. XIX.

⁵ Tamtiež, s. IX.

Vydanie má bohatý poznámkový aparát; okrem spomenutých prekladateľov sa na jeho zostavovaní zúčastňovala aj J. D. Charénková, ktorá je tiež autorkou úvahy *K vydaniu a prekladom filozofických traktátov al-Fárábího* a textologických poznámok ku transkripcii arabských slov.

Abú Nars Muhammad ibn Tarchán Uzlag al-Fárábí (870—950 n. l.) bol podľa názoru prekladateľov a zostavovateľov recenzovaného zborníka textov „hlavným zakladateľom arabskej filozofie“. Počiatkový impulz jej dal al-Kindí, ktorému patrí zásluha, že oboznámil Arabov s tvrdeniami antickej filozofie. No „prvým filozofom“ Východu sa i tak stal al-Fárábí³. Významné postavenie al-Fárábího v dejinách arabskej filozofie zvyšuje aj význam každého prekladu jeho diel do európskeho jazyka; pretože každý takýto preklad umožňuje lepšie pochopiť nielen stredovekú arabskú filozofiu, ale z hľadiska historiografie filozofie má význam aj pre štúdium stredovekého aristotelizmu a novoplatónizmu, ktorých názorový systém tvoril základ al-Fárábího filozofickej koncepcie.

Autori úvodnej štúdie viackrát zdôrazňujú, že filozofické názory al-Fárábího môžeme správne pochopiť „vo svojej svojbýtosti a originálnosti, iba ak ich pochopíme v celej ich svojráznosti, t. j. ako konkrétne-historický systém tvrdení, spätý s určitou epochou a odrážajúci ju“⁴. Ich stať znamená spĺňa túto požiadavku.

Redakčný kolektív prekladateľov a autorov štúdií vyslovil v úvodnom slove nádej, že predkladaná práca „vyvolá záujem o vedecký odkaz veľkého mysliteľa a vedca a poslúži ako základ pre fundamentálnejšie vydanie jeho prác“⁵. Treba ešte spomenúť, že vydanie knihy bolo pripravené k 1100. výročiu al-Fárábího narodenia a že ide o prvé vydanie diel al-Fárábího v ruštine, čo ešte zvyšuje hodnotu práce kolektívu sovietskych vedcov.

Na záver poznamenávame, že preklad niektorých al-Fárábího filozofických traktátov predstavuje iba začiatok, iba prvý

NEKLASICKÉ LOGIKY

Mnoho ráz sa vývoj logiky paušálne charakterizuje tak, že viac ako 2000 rokov dominovala Aristotelova logika — ktorá sa po svojom zrode viac-menej nevyvíjala a stagnovala — a iba posledných 100 rokov tvorí vlastný vznik a vývoj logiky, logiky modernej, formálnej, matematickej, symbolickej. Zabúda sa pritom na to, že Aristotelova logika síce v spomínanom období skoro absolútne prevládala, pravda, iba 100 rokov po nej vzniká druhý, základnejší a kvalitatívne odlišný — už menej známy — logický systém stoikov, tzv. výroková logika. Nie je to systém téz — ako Aristotelova logika názvom — ale je to systém pravidiel uvažovania, zvaný hypotetické syllogizmy. V syllogizmoch tohto druhu okrem výrokových premenných vystupujú aj výrokové spojky „a“, „ak... tak“, „alebo“, „nie“, prípadne ďalšie spojky. Definície týchto spojok sa v svojej podstate nelíšia od dnešného chápania. Každý výrok je buď pravdi-

vý, alebo nepravdivý, tretia možnosť (hodnota) nie je možná.¹

Už v staroveku sa začali spory o vymedzenie (definovanie) implikácie a disjunkcie a taktiež bol mnohokrát napadnutý už spomínaný princíp dvojhodnotovosti.² Podstatné je však to, že Aristotelova logika viac-menej stagnovala,³ kým na logiku stoikov nadviazal koncom 19. storočia G. Frege. Spracoval výrokovú logiku stoikov ako deduktívny systém pričom výrokové spojky, včítane materiálnej implikácie (Filón z Megary) chápal tak ako stoici. Taktiež prijal Chrysippov princíp dvojhodnotovosti.

Impulz daný Fregem nasledovali ďalší logici a matematici. Na začiatku tohto storočia dá sa už hovoriť o novej, modernej logike. Svoj najúplnejší výraz našla moderná logika v monumentálnej trojväzbovej práci A. N. Whiteheada a B. Russella *Principia Mathematica*.

Moderná logika teda prebrala zo stoickej logiky princíp dvojhodnotovosti a vymedzenie výrokových spojok, včítane materiálnej implikácie, aj napriek spomínaným sporom a diskusiám. Z tohto hľadiska môžeme charakterizovať logiku od Aristotela⁴ a stoikov až po *Principia Mathematica* ako klasickú logiku. Avšak už 5 rokov po vyjdení *Principia Mathematica* (1910—1913) vystupujú proti nej početní odporcovia a reformátori prakticky až podnes.⁵ Veľmi zhruba sa dá povedať, že úsilie tvorcov neklasických systémov je príkladom reakcie proti zbytočnej „širokosti“ pojmov klasickej logiky. Proti klasickým systémom stávajú z rôznych dôvodov a pozícií tzv. neklasické systémy (logiky), chtiac tak zdôrazniť a demonštrovať svoje výhrady. Je ozaj ťažké sa orientovať v neprehľadnom množstve prác

¹ Často sa zavedenie princípu dvojhodnotovosti pripisuje mylne Aristotelovi. Podľa všetkého vďačíme zaň jednému z tvorcov stoickej filozofie a logiky — Chrysippovi.

² Proti princípu dvojhodnotovosti mal výhrady už Aristoteles. Používanie tzv. materiálnej implikácie navrhol stoik Filón z Megary. Naproti tomu stoik Diodoros Kronos odporúčal ako nezbytnú podmienku zmysluplnosti a pravdivosti implikácie určitú formálnu súvislosť medzi antecendentom a konzekventom.

³ Na základe jej stagnácie I. Kant vyslovil názor, že logika je vo svojej podstate už uzavretý a vývojaneschopný systém.

⁴ Celá Aristotelova alebo tradičná logika — presnejšie systém kategorických syllogizmov — tvorí iba malú časť tzv. teórie tried a môže byť v nej vyjadrená pomocou vzťahov medzi triedami.

⁵ R. 1918 L. E. J. Brouwer a C. I. Lewis, r. 1920 J. Lukasiewicz, r. 1921 E. Post, r. 1930 A. Heyting, r. 1936 I. Johansson, r. 1956 W. Ackerman atď.